

ESKİ YAKINDOĞU'DA BİR DÜNYA SAVAŞI ÖRNEĞİ: KADEŞ

Cemal YILMAZ*

Atfı: Yılmaz, Cemal. "Eski Yakındoğu'da Bir Dünya Savaşı Örneği: Kadeş" (2025)", *Sosyologca*, Sayı 29 (2025), s. 323-335.

ÖZ: Eski Yakındoğu'nun iki büyük devleti olan Hititler ve Mısırlılar, Geç Tunç Çağı sona ererken Doğu Akdeniz'de hâkimiyet mücadelesi vermişlerdir. Bu mücadele literatürde Kadeş Savaşı olarak adlandırılmıştır. Bölgenin stratejik açıdan öneminin büyük olmasından dolayı her iki devlet kuruluşlarından itibaren burada etkili olmak istemiştir. III. Tutmosis zamanında Mısırlılar, I. Şuppiluliuma devrinde ise Hititler Doğu Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmişlerdir. Zaman içerisinde hâkim güç değişmiş ve nihayetinde Hititler ve Mısırlılar müttefikler edinerek veya ordularına ücretli askerler alarak Kadeş'te son defa bir hâkimiyet mücadelesi vermişlerdir. Tunç Çağı'nın son büyük savaşı olan Kadeş bazı bilim insanları tarafından bir dünya savaşı olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmadaki temel amaç Kadeş Savaşı hakkında bilgi verdikten sonra mücadelenin Eskiçağ Yakındoğu tarihinde yaşanmış bir dünya savaşı olabileceği yönünde bazı değerlendirmelerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Yakındoğu, Dünya Savaşı, Kadeş, Hititler, Mısırlılar.

An Example of A World War in the Ancient Near East: Kadesh

ABSTRACT: The Hittites and Egyptians, the two great states of the Ancient Near East, struggled for dominance in the Eastern Mediterranean as the Late Bronze Age came to an end. This struggle is called the Battle of Kadesh in the literature. Due to the strategic importance of the region, both states wanted to be effective here since their establishment. The Egyptians during the reign of Thutmose III and the Hittites during the reign of Suppiluliuma I took control of the Eastern Mediterranean. Over time, the dominant power changed and finally the Hittites and Egyptians fought for dominance for the last time at Kadesh by making allies or recruiting paid soldiers to their armies. Kadesh, the last great battle of the Bronze Age, is considered by some scholars as a world war. The main purpose of this study is to give information about the Battle of Kadesh and to make some evaluations that the struggle could have been a world war that took place in the Ancient Near East History.

Keywords: Ancient Near East, World War, Kadesh, Hittites, Egyptians.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 18.04.2025

Kabul Tarihi : 19.06.2025

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, cemal.yilmaz@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3475-054X.

Giriş

Tunç Çağı'nın sonlarına doğru (MÖ 1274) meydana gelen Kadeş Savaşı zamanının en büyük iki devleti olan Hitit ve Mısır ordularını karşı karşıya getirmiştir. Savaş hakkında Hitit vesikaları ilginç bir biçimde suskunken II. Ramses'in Mısır tapınaklarına yazdırdığı ve aynı zamanda görsel öğelerle de desteklenen veriler konu açısından en önemli bilgileri içermektedir. Ancak şunu da hemen belirtmek lazımdır ki bu kayıtlar oldukça abartılı ifadelerle doludur ve Mısırlıları öne çıkaran bir üslupla yazılmıştır. Örneğin aşağıda verilen II. Ramses'e ait anlatıda firavunun binlerce kişiye karşı tek başına savaştığından ve zafer kazandığından söz edilmektedir. Her ne kadar tarafgir ve abartılı bir biçimde yazılmış olsalar da II. Ramses'in kayıtları oldukça önemlidir. Bunlar sayesinde orduların Mısır'dan ayrılması, yol güzergahı, birliklerin dört tümen halinde Asya topraklarına ilerlemesi, bu tümenlerin isimleri, Hitit ordusundaki asker sayısının 47.500 civarında olduğu gibi önemli detaylara vakıf olunabilmektedir. Metnin detaylarına bakıldığında bir savaş hilesinden de söz edildiği görülmektedir. Bu da Tunç Çağı devletlerinin savaşlarda ne gibi stratejiler uyguladıklarını anlamamız açısından değerli bir bilgidir.¹

Savaş sahnelerinin tasvir edildiği ve değişen en önemli şeyin düşmanların isimleri olduğu, büyük ölçüde basmakalıp cümlelerle hazırlanmış olan bu tür kabartmalar akılda kalması için görsel öğeler de içerirdi. Ayrıca propaganda etkisinin yüksek olacağı, çok kişinin geçtiği kalabalık mekanlarda sergilenirdi. III. Tutmosis devrinde başlayan bu gelenek II. Ramses'in de üyesi olduğu XIX. Hanedan zamanında ön planda tutulmuş Kadeş'in başrol oyuncusu olan II. Ramses döneminde ise zirveye ulaşmıştır.²

"Bu, Mısır'ın büyük Kralı II. Ramses'in saltanatının beşinci yılında verdiği savaşın hikayesidir. Güçlü ordu kuzeydoğuya doğru hareket etmiş ve surlarla çevrili Kadeş şehrine doğru ilerlemişti. Burada Mısır'ın en güçlü düşmanı olan Hitit ordusuyla savaşıyorlardı. Mısırlılar iyi bir ilerleme kaydetmişti ve geceyi geçirmek için durmuşlardı. Kral Ramses çadırındaki altın bir tahtta otururken bir itişme sesi duydu. Askerlerinden ikisi, yanlarında iki yabancıyı sürükleyerek belirdi. Yabancılar, kampın dışarısında gizlenirken yakalanmıştı. Ramses yeni gelenlere "Siz kimsiniz ve nereden geldiniz?" diye sordu. "Bize zarar vermeyin efendim! Biz sadece iki basit askeriz. Hitit kralı için savaştık, ancak taraf değiştirmeye karar verdik. Bunun yerine asil Mısır kralına hizmet etmeye karar verdik." Bu cevaptan memnun olan Ramses, adamlara tekrar soru sordu. "Ama Hitit ordusu nerede? Günlerdir yürüyorsunuz ve onlardan hiçbir iz göremedik. Yakınlarda mı saklanıyorlar?" "Ah hayır efendim. Hitit ordusu kilometrelerce uzakta kamp kurdu. Yaklaşmaya korkuyorlar çünkü yaklaşan büyük savaşta onları yeneceğinizi biliyorlar." Ramses bu habere çok sevindi. Hititler gelmeden önce doğrudan Kadeş'e yürüyebilir ve şehri ele geçirebilirdi. Yatağına girdi ve iyi bir gece uykusu çekti. Ramses için talihsizlik, iki yabancıların yalancı olmasıydı. Hitit Kralı için çalışan gizli ajanlardı. Görevleri Mısır Kralını kandırmak ve savaşa hazırlanmasını engellemekti. Aslında Hititler çoktan Kadeş'e varmıştı ve Mısırlılar'a pusu kurmaya hazır bir şekilde şehrin arkasına saklanıyorlardı. Ertesi gün Mısır ordusu Kadeş'e doğru yürüyüşe devam etti. Sonunda kudretli Asi Nehri'ne geldiler. Ramses birliklerini dört tümene ayırmaya karar verdi. İlk tümeni nehrin karşısına geçirecek ve Kadeş'in hemen dışındaki ormanda kamp kuracaktı. İkinci tümen onu takip edecekti, diğer iki tümen ise nehrin diğer tarafında kalacaktı. Ve olan da buydu. Mısır ordusu Asi Nehri'nin her iki yakasına yayıldı. Kralın önderlik ettiği tümen ilerledi ve ormanda kamp kurdu. Kısa süre sonra Ramses çadırındaki altın tahtına tekrar oturdu. Sonra, bir kez daha çadırının dışında bir itişme sesi duyuldu. Bir asker çadır kapağını kaldırıp içeri girdi ve beraberinde iki yabancıyı daha sürükledi. Boğazında

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, cemal.yilmaz@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3475-054X.

¹ James Henry Breasted, "Battle of Kadesh", *Semitic Languages and Literatures Biblical and Patristic Greek, The Decennial Publications First Series Volume V*, ed. Edward Capps vd., Chicago: The University of Chicago Press, 1904, s.84, 85.; Marc Van De Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*, çev. Sinem Gül, (İstanbul): Homer Yayınevi, 2018, s. 129.

² Luigi Turri, "Mısır ve Doğu Akdeniz: Mısır'ın Doğu Akdeniz Vziyonu", ed. Umberto Eco, *Antik Yakındoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018, s.335.

kuru bir hisle Ramses doğrudan tutuklulara seslendi. "Siz tam olarak kimsiniz?" Bu sefer doğru bir cevap aldı. "Bize zarar vermeyin efendim! Biz Hitit kralı için çalışan gizli ajanlarız. Bizi sizi gözetlememiz için gönderdi." "Ama Hitit kralı buradan kilometrelerce uzakta saklanıyor olmalı?" "Hayır! Bunu sana kim söyledi? Hititler'in kralı çoktan Kadeş'e geldi. Yanında çok sayıda piyade ve çok sayıda savaş arabası sürücüsü var ve tüm askerleri silahlarını keskinleştirdi. Eski Kadeş şehrinin arkasında savaşa hazır duruyorlar." Ramses tutsakları sürükleyip dövdürttü. Sonra generallerini acil bir toplantıya çağırdı. "Korkunç bir durumdayız. Hititler çok yakın, Kadeş'in eski şehrinin arkasına saklanmışlar. Hemen bir pusuya hazır olmalıyız!" Mısır ordusunun geri kalanını çağırmak için hızlı bir haberci göndermenin tam zamanıydı. Sonra Hititler saldırdı. Kısa süre sonra Ramses ve adamları tamamen kuşatıldı. Korkan Mısır askerleri düşmana bir bakış attılar ve kaçtılar. Ramses ve kalkan taşıyıcısı tamamen yalnız kaldılar. Ramses büyük tanrı Amen'e yüksek sesle dua etti. "Ah Amen, babam, oğlun Ramses'e yardım et. Sana her zaman iyi hizmet ettim. Senin için birçok muhteşem anıt inşa ettim ve tapınaklarını büyük hazinelerle doldurdum. Şimdi sana güveniyorum. Bana yardım et ve ölene kadar sana sevgi dolu bir kalple hizmet edeceğim. Birliklerim kaçtı. Şimdi bana yardım edebilecek tek kişi sensin." Uzakta, Mısır'daki tapınağında, büyük tanrı Amen dinliyordu. Konuştu ve Ramses onun sözlerini duydu: "İllerle oğlum ve her zaman seninle olduğumu hatırla. Yüz bin adama karşı zafer kazanacaksın, çünkü zaferin efendisi benim ve sana yardım edeceğim." Ramses'in vücudundaki korku azaldı. Ramses'in bedeninden korku çekildi. Savaş tanrısı Montu gibi güçlü, cesur Seth gibi cesur oldu. Silahlarını alarak arabasına atladı ve savaşa girdi. Mısır kralı o kadar korkusuz ve kararlıydı ki, Hititler'in hiçbiri ona karşı gelmeye cesaret edemedi. Ramses hızla ve acımasızca tüm Hitit ordusunu katletti. İnanması çok zor biliyorum ama size söz veriyorum ki bu mutlak gerçek. Gece yarısı düşman ya ölmüştü ya da kaçmıştı ve Mısır kampına barış geldi. Ertesi gün cesur Ramses tekrar savaşımaya hazırды. Ama düşman yeterince dayanmıştı. Hitit kralı Mısır kampına barış isteyen bir elçi gönderdi. Ve böylece Ramses Hitit düşmanlarını ezdi."³

Mısır firavunu II. Ramses'in Hitit kralına karşı Kadeş'te verdiği mücadeleyi içeren yukarıdaki kesit bir çeşit kamusal alan olan Mısır tapınaklarının duvarlarında ölümsüzleştirilmişti. Bu tür metinler Eski Mısır'daki Abu Simbel, Ramesseum ve Luksor gibi üç önemli bölgede tespit edilmiştir.⁴ Bunlarda hedeflenen amaç halkın nazarında bir başarı algısı oluşturmaktır. Zikrolunan kayıtlara bakıldığında ise bunlarda savaşın kazananın net bir biçimde Mısırlılar olduğu görülmektedir. Hitit tarafında ise durum aksi şekilde cereyan etmiştir. Onlar Ramses'in yaptığı gibi mübalağalı cümlelerle savaşı kazandıklarını ifade etmek bir yana, mücadeleye dair en ufak detayı içeren bir vesika bırakmamışlardır.⁵ Hititler'in sessiz kalışına, Mısırlılar'ın ise savaşı kazandıklarına dair aktardıklarına bakıldığında bir dizi belirsizlik ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bilim insanları konu hakkında farklı değerlendirmeler yapmışlardır. Bunlardan bazıları II. Ramses'in tapınaklara bıraktığı kayıtları, savaştan yaklaşık 15 yıl sonra yapılan barışı ve ardından yaşanan gelişmeleri göz önünde bulundurarak kazanan tarafın Mısırlılar olduğunu ifade etmişlerdir. Hititler'in Kadeş'le alakalı belge bırakmamaları doğal olarak savaşı Anadolu tarafının kaybettiğini düşündürmüştür. Mücadeleden sonra Mısır'ın, Kuzey Suriye'deki Amurru topraklarını Hititler'e bırakmış olması durumun anlaşılmasını zora sokmuştur. Bu gelişmeye bağlı olarak Mieroop⁶ ve Devecchi⁷ gibi bazı tarihçiler savaşı Hititler'in kazandığını ifade etmişlerdir. Öte yandan Amurru bölgesinin Hititler'e bırakılması meselesine farklı bir açıdan bakan bazı bilim insanları da olmuş, bu durumu Mısırlılar'ın Asur ile aralarında bir tampon bölge oluşturmak için politik bir hamle olarak değerlendirmişlerdir. Üstelik savaşın ardından Hitit kralı III. Hattuşili'nin Mısır tapınaklarında galibiyetin Mısır'a ait olduğuna dair yazılanlar hakkında bilgisi olmasına rağmen, kızını yaşlı firavun II. Ramses'le evlendirmesi iki devlet arasında yaşanan mücadelede üstün olan tarafın Mısırlılar olduğu

³ Joyce Tyldesley, *Stories From Ancient Egypt*, Oxbow Books, Oxford 2012, s. 87-92.

⁴ Breasted, "Battle of Kadesh", s.85.

⁵ Tyldesley, *Stories From Ancient Egypt*, s.93.

⁶ Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi*, s.141.

⁷ Elena Devecchi, "Hitit İmparatorluğu ve Mısır'la Çatışma", ed. Umberto Eco, *Antik Yakındoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018, s.178.

fikrini güçlendirmektedir. Hitit sarayından yaşlı firavun II. Ramses'le evlenmesi için iki prenses gönderilmiş olması ve bu prenseslerin sarayda yüksek bir makam elde edebilmesi için Hitit kraliçesi Puduhepa'nın uğraş vermesi savaşı kazanan tarafın Hititler olmadığını kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu tür çabalar galip tarafın yapacağı şeyler olamazdı. Ayrıca III. Hattuşili'nin III. Murşili'yle giriştiği taht mücadelesinde onu yendikten sonra Nuhaşşe bölgesine sürmesi ve Hitit soylusunun buradan Alasia'ya sonrasında ise Mısır'a kaçması, Hitit kralının onu Mısır'dan istemesine rağmen III. Murşili'nin iade edilmemesi Hitit tarafının Mısır karşısında güçsüzlüğünü gösteren emarelerdendir.⁸ Eğer Hititler savaşın kazananı olsaydı böyle bir durum yaşanmazdı.

Savaşın Nedenleri ve Dünya Savaşı Bağlamında Değerlendirilebilme Durumu

Hititler'i Anadolu'dan müttefikler edinmeye sevk eden -bunların sayısı on sekiz olarak ifade edilir⁹-, Mısır ordularını da yine benzer şekilde hazırlanmaya mecbur bırakıp yüzlerce kilometre kuzeydeki Kadeş'e gelmek suretiyle zamanın en büyük iki ordusunu karşı karşıya getiren bu mücadele niçin yaşanmıştı? Bu mücadele Eskiçağ tarihinde yaşanan bir dünya savaşı mahiyetinde değerlendirilebilir mi? Zikrolunan sorular çerçevesinde bu bölümde değerlendirmeler yapılacaktır.

Savaş devletler arasında gerçekleşir. Bu, iki devlet arasında, ittifak esasına göre veya koalisyonla bir araya gelmiş devletlerden oluşan gruplar arasında yahut bir devlet ile devletler grubu arasında cereyan edebilir. Bununla birlikte tarih boyunca devlet olamamış toplumların da savaşan tarafların ordularında yer alarak mücadelelere girme durumları olmuştur.¹⁰ MÖ 2. binyılda Suriye-Filistin bölgesindeki Habirular'ı¹¹ ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Gaşkalar'ı bu sınıf içerisinde değerlendirmek mümkündür. Her iki topluluk tarihi süreç içerisinde belli zamanlarda farklı devletlerin ordularında yer almışlardı ancak onlar devlet teşekkülünde olamamışlardır.

Savaşların büyüklüğü; yayılım gösterdiği coğrafi alan, mücadeleye katılan devletlerin sayıları esas alınarak değerlendirilmektedir. Yayılım gösterdiği coğrafi alan bakımından savaşların *yerel savaş*, *bölgesel savaş* ve *genel savaş* olmak üzere üç gruba ayrıldığı vurgulanmaktadır. Savaşlar genel eğilime göre savaşın baskın özelliğine uygun olarak sınıflandırılmaktadır. Bununla birlikte bir savaş nadir olarak tek bir özellik taşır. Alan açısından bölgesel savaş, katılan gruplar açısından koalisyon savaşı, kullanılan araç gereçler bakımından sınırlı savaş şeklinde olabilir. Mücadeleye dahil olan devletlerin sayısı bakımından savaşlar ise sınırlı veya mevzi savaşı ve genel savaş olarak sınıflandırılmaktadır. Kadeş'i de içerisinde değerlendirdiğimiz genel savaşlar hasım devlet grupları veya ittifak yaptıkları unsurlar arasında yaşanan küresel ölçekteki savaşlardır. Bu tür savaşlarda kuvvet kullanmada bir sınırlamaya gidilmez, mutlak galibiyet elde edilene kadar savaşılır.¹² Kadeş Savaşı tıpkı I. ve II. Dünya Savaşları'nda büyük devletlerin yaptığı gibi hegemon bir güç olma mücadelesi olarak da değerlendirilebilir. Nihayetinde Geç Tunç Çağı dünyasının kalbi Yakındoğu coğrafyasında atmaktaydı; Hititler ve Mısırlılar da bu devrin en büyük

⁸ Murat Turgut, "Kadeş Savaşı" Hititler için Askeri Mağlubiyet mi Diplomatik Zafer mi?", *Eskiçağda Savaş ve Diplomasi*, eds: Gülgüney Masalcı Şahin-Alican Doğan, İstanbul: Ege Yayınları, 2021, s.105, 106. 139.; Şeyma Ay, *Kadeş Savaşı'na Katılan Batı Anadolu'lu Kavimler ve Bunların Anadolu Tarihindeki Yeri*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2010, s. vii.

⁹ <https://arce.org/event/battle-kadesh/> (Erişim tarihi: 20.05.2025)

¹⁰ Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, 1/2, (2013): s.119.

¹¹ Habirular için bkz: Trevor Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia the Near East from the Early Bronze Age to the Fall of The Persian Empire*, New York: Routledge, 2009, s.269.; Gaşka için bkz: Leyla Murat, *Anadolu'da Kaşkalar*, İstanbul: Hel Yayıncılık 2016.

¹² Varlık, "Savaşı Tanımlamak" s.120, 121.

güçleriydi. Hatta literatürde bu iki devlet için imparatorluk niteliğindeki de yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda incelediğimiz Kadeş Savaşı bir dünya savaşı bağlamında değerlendirilebilir. Bu savaşta devrin en güçlü iki devleti karşı karşıya gelmiştir ve amaçları Doğu Akdeniz'e hâkim olmaktır. Bununla birlikte Mısırlılar ve Hititler sadece kendi ordularını kullanmamışlardır. Onlar ücretli askerler edinmiş, bazı ittifaklara girişmiş ve kendilerine bağlı olan vasalllarının da asker göndermesini sağlamıştır. Bu konuda II. Ramses'in yazıtlarından öğrendiğimiz iki Hitit casusunun verdiği bilgiler, Kadeş Savaşı'na çok fazla topluluğun katıldığını doğrulamaktadır ki bu kişiler Hitit ordusunda diğer milletlerden çok fazla asker olduğunu Ramses'e haber vermişlerdi.¹³ Böylelikle savaştan etkilenen toplum sayısı çoğalmış ve coğrafi mekân da dolaylı olarak genişlemiş oluyordu.

Betsy Bryan'ın bir konferansında¹⁴ Kadeş Savaşı için bir dünya savaşı niteliğindeki bulunması en azından bu görüşte olan önemli bilim insanlarının varlığını da ortaya koymaktadır. Ayrıca kıymetli hocam Prof. Dr. Şeyma Ay Arçın ile bu çalışmayı hazırlarken yapmış olduğumuz bir görüşmede kendisi de Kadeş'in bir dünya savaşı niteliğindeki değerlendirilebileceğini, nihayetinde bu mücadelenin zamanın en büyük iki devletini karşı karşıya getirdiğini dile getirmiştir.¹⁵ Bu konuda örnekleri çoğaltmak pekâlâ mümkündür.

Kadeş Savaşı'nın meydana geldiği Doğu Akdeniz coğrafyasının günümüzde de devletlerarası çıkar çatışmalarına sahne olmaya devam etmesi yaşanmasını hiç istemediğimiz bir üçüncü dünya savaşının bu bölgede patlak verme ihtimalini de akıllara getirmektedir. ABD, İngiltere, İsrail, İran, Çin ve Rusya'nın emperyalist amaçlar doğrultusunda bu coğrafyada etkili olmaya çalıştıkları aşikardır. Geç Tunç Çağı'nda meydana gelen Kadeş Savaşı'na da modern zamanlarda yaşanan dünya savaşlarında olduğu gibi yayılcı politikalar, hegemon güç olma arzusu, bölge ticaretine ve kaynaklarına hâkim olmak, Doğu Akdeniz'deki şehir devletleri üzerinde tahakküm kurarak onları vassal devletler (sömürge aracı veya 21. yy.'ın meşhur ifadesiyle manda yönetimi) haline getirmek gibi çeşitli sebepler neden olduysa günümüzde de benzer biçimde emperyal politikalarla hareket eden devletlerin bölgeyi bir savaşa sürüklemesi ihtimaller dahilinde değerlendirilebilir. Nitekim bu çalışma üzerinde son düzeltmeleri yaptığımız 2025 yılı haziran ayı sonlarına doğru İsrail İran'a saldırmış ve karşılıklı saldırılarla bir savaş başlamıştı. Ardından ise olaya ABD müdahil olarak İran'ın nükleer tesislerine saldırı düzenlemişti. Bu gelişmeler üçüncü dünya savaşı endişelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Çok çeşitli savaş türleri olduğu gibi bunların çok fazla nedenleri de vardır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında toprak savaşları, ideoloji savaşları, bağımsızlık savaşları, hegemonya savaşları, dine dayalı savaşlar, veraset savaşları, iç savaşlar, ekonomik ve hukuk temelli savaşlar olmak üzere dokuz ana başlık altında sınıflandırılmalar yapıldığı görülmektedir. Kadeş bu kategoriler arasında en azından temel olarak "ekonomik, toprak ve hegemonya savaşları" grubu altında değerlendirilebilir.¹⁶

İlgili kısımlarda dile getirildiği gibi Kadeş'in de içerisinde bulunduğu Doğu Akdeniz veya Kuzey Suriye coğrafyası Mısır ve Hitit devletlerinin çıkarlarının kesiştiği bir alandır. Savaşın yaşanmasına neden olan en temel faktör devletlerin Doğu Akdeniz'e sahip olma emelleridir.

¹³ Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, İstanbul: Tüzmazanlar Yayıncılık, 2006, s.23.

¹⁴ Bkz: <https://arce.org/event/battle-kadesh/> (Erişim tarihi 01.4.2025)

¹⁵ Kadeş Savaşı'nı günümüz jeostratejik bakış açısına göre değil o dönemin dünyasına göre değerlendirerek ve katılan devletlerin Tunç Çağı'nın en büyükleri olduğu hesaba katılarak dünya savaşı bağlamında değerlendirmekteyiz. Kıymetli hocam Prof. Dr. Şeyma Ay Arçın ile yaptığım görüşmede de olaya bu çerçevede bakılmıştır.

¹⁶ Varlık, "Savaşı Tanımlamak" s.120, 122.

I. Hattuşili'nin ilk yıllarından itibaren Hititler bu amaçlar doğrultusunda hareket etmişti.¹⁷ Mısırlılar'a bakıldığında ise onların bölge ile ilgilenmesi hiç şüphesiz Hititler'den çok daha eskiye gidiyordu. Bilindiğı üzere Mısır memleketinde iyi kalitede ağaç yetişmiyordu. Bundan dolayı yapı malzemesi olarak kullanmaya uygun kereste temininde sıkıntılar yaşıyordu. İnşaatlarda ve gemi yapımında kullanılacak olan iyi kalitede sedir Doğu Akdeniz'de bulunuyordu. Bundan dolayı bölge en erken devirlerden itibaren Mısırlılar'ın odak noktalarından biri olmuştı. Özellikle Doğu Akdeniz kıyısındaki Biblos Mısırlılar'ın sedir tedarigi için önemli bir liman kentiydi. Eski krallık devrinde II. Sülale zamanında bu bölge ile ilişkilerin geliştirildiğı bilinmektedir ve bu durum ilerleyen süreçte de devam etmiştir. II. Amenemhet'in saltanatında (MÖ 1876-1842) Mısır ordularının Lübnan civarına bir sefer düzenlemesi, Yeni Krallık devrinde III. Tutmosis'in Suriye toprakları ile yakinen ilgilenmesi, MÖ 1065 civarında Venamun adlı bir görevlinin Doğu Akdeniz'deki Kubna'ya sedir temin etmek için gönderilmiş olması Eski Mısır Devleti'nin kuruluşundan başlayan ve yüzlerce yıl devam eden bir Doğu Akdeniz politikasının olduğunu göstermektedir.¹⁸

Bu bilgilerden I. ve II. Dünya Savaşları'nda olduğu gibi hammadde arayışının Eski Yakınoğu devletleri arasında da mücadelelere yol açtığı anlaşılmaktadır. Şunu da belirtmek lazımdır ki Mısırlılar için bölge sadece bir hammadde tedarik alanı olarak düşünülmemiştir. Bu bölge onlar için ciddi bir güvenlik meselesiydi de. Şöyle ki; Mısırlılar, İkinci Ara Dönem adı verilen iç istikrarın kalmadığı bir süreçte Asya topraklarından gelen bir istila hareketiyle karşılaşmışlardı. Hiksos¹⁹ adı verilen bu yabancı topluluk MÖ 1650-1550 yılları arasında ülkeye hâkim olmuş, Mısırlılar kendi topraklarında bir asır boyunca esaret altında yaşamıştı.²⁰ Uzun süren mücadelelerden sonra Hiksoslar'ı kovan Mısırlılar Yeni Krallık olarak anılan parlak bir döneme girmişlerdi. Bu yeni dönemin güçlü firavunları Hiksoslar'ın geliş güzergahı olan Asya topraklarına ayrıca ehemmiyet vermişlerdi. Amaç Hiksos benzeri bir istila ile yeniden karşılaşmamaktı.

Yeni Krallık Devri'nde Eski Mısır tarihinin en güçlü krallarından III. Tutmosis zamanında Asya topraklarına yapılan 17 sefer ile bölgede otoriter bir yönetim tesis edilmiş olsa da ara sıra isyanlar da çıkıyordu. Bunlardan biri III. Tutmosis'in halefi II. Amenhofis zamanında Filistin civarında çıkmıştı. Kaynaklarda bu isyanın çok şiddetli bir biçimde bastırıldığı anlatılmaktadır. Levant bölgesindeki bu sıkıntıyı atlatan Mısırlılar bölgedeki otoritelerini artırmış bunun üzerine Mitanniler'den tebrik mesajları almışlardır. İlerleyen süreç Mısır-Mitanni yakınlaşmasına gebe olmuş iki krallık arasında evlilik bağları tesis edilmiştir. Bu yakınlaşmada en önemli etkenlerden biri hiç şüphesiz Hititler'in bölgede etkili olmak istemesiydi.²¹ Amarna Çağı'na gelindiğinde ise Doğu Akdeniz'de yer alan şehir devletleri arasında bir kargaşanın hâkim olduğu görülür. Mısır'ın bu dönemde bir din reformuyla uğraşmasından ötürü bölgedeki etkisi zayıflamıştı. Her ne kadar vasal şehir devletleri Mısır'a bağlı olsalar da Amurrular çoğu zaman bir baş belası olmuş, Habiru adı verilen eşkıya topluluklar ise bölgesel düzeni bozmuştur.²² Amarna Çağı'nda yaşanan inanç

¹⁷ Fatma, Sevinç Erbaşı, Arzu Gezmez, "Hitit Eski Krallık Döneminde Suriye Politikası ve Mısır ile İlişkiler", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11/34, (2023), s.176.

¹⁸ Toby Wilkinson, *Eski Mısır MÖ 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s.97, 222.; Luigi Turri, "Mısır ve Doğu Akdeniz: Mısır'ın Doğu Akdeniz Vziyonu", s.332.

¹⁹ Hiksoslar hakkında bkz: Bryce, "The Routledge Handbook of the Peoples" s.325.; Manfred Biatek, *Avaris The Capital of the Hyksos, Recent Excavations at Tell el-Dab'a*, London: British Museum Press, 1996.

²⁰ Amelie Kuhrt, *Eskiçağ'da Yakınoğu MÖ 3000-330 C. I*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: İş bankası Kültür Yayınları, 2010, s.191, 230.

²¹ Luigi Turri, "Mısır ve Doğu Akdeniz: Mısır'ın Doğu Akdeniz Vziyonu", s.332.; Kuhrt, "Eskiçağ'da Yakınoğu", s.254.

²² Kuhrt, "Eskiçağ'da Yakınoğu", s.256.

reformu ile Mısırlılar iç işlerine ağırlık vermeye başlamış bu da hayati önem taşıyan topraklardaki Mısır varlığını tehlikeye atmıştı. Bu süreçte Hitit tahtında I. Şuppiluliuma gibi güçlü bir kral vardı ve onun zamanında Kuzey Suriye’de Hitit etkisi artmaya başlamıştı. Bir zamanlar Mısır’a bağlı olan Kadeş, Ugarit ve Amurru gibi şehir devletleri artık Hitit kralıyla bağlılık anlaşmaları imzalamaya başlamıştı.²³ Hatta Mitanni Devleti’nin batısı bile Şuppiluliuma’nın vasalı olmuştu.²⁴ Bu dönemde Hititler ve Mısırlılar dostane ilişkiler de geliştirmişti. Bir ara I. Şuppiluliuma’nın oğullarından birinin Mısır kraliçesi tarafından kendisine koca olarak istenmesi bile gündeme gelmişti ancak Zananza adını taşıyan bu veliahtın Mısır’a varmadan öldürülmesi üzerine iki devletin Amarna Çağı’ndaki dostluğu sarsılmıştır.²⁵ Bunun üzerine Hititler için intikam almak artık kaçınılmaz bir hal almıştır. I. Şuppiluliuma veliaht prens Arnuvanda komutasındaki Hitit ordularını sefere göndermiş, ordular güney Suriye bölgesini de aşarak bu civardaki Mısır’a bağlı şehirlere saldırmıştır.²⁶ Esasında I. Şuppiluliuma devrinin sonuna gelindiğinde Hititler Kuzey Suriye’nin büyük bölümünde kesin bir egemenlik kurmuştu. Stratejik açıdan önemli lokasyonlar ele geçirilmiş, Karkamış ve Halep kentlerine iki prens genel vali olarak atanmış, aynı zamanda Mitanniler ve Damaskos’a kadar olan geniş bir alanda Hitit vasalları tesis edilmişti. Ancak bütün bu kazanımlar yukarıda ifade edilen intikam seferinden sonra Suriye topraklarını kasıp kavuran veba hastalığının Hitit dünyasına taşınmasıyla adeta bir yıkımla neticelenmiş oldu. Kral dahil pek çok insan vebadan dolayı hayatını kaybetmişti.²⁷ Hititler ile Mısırlılar arasındaki düşmanlık böylelikle yoğunlaşmış oldu ve bu durum 50 yıl kadar sonra Kadeş’te doruğa ulaşacaktı.²⁸ Bütün bunlar Kadeş’e giden yolun uzun bir geçmişe sahip olduğunu da göstermektedir. Mısır açısından bakıldığında yaşanan mücadelenin sadece ekonomik değil özellikle geçmişteki acı Hiksos tecrübesi hesaba katıldığında güvenlikle de çok yakından ilişkili olduğu bölgenin onlar için hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Savaş ve Barış

Kadeş Savaşı’nın ayak sesleri I. Seti zamanından itibaren artmaya başlamıştı. II. Ramses’in babası olan Seti MÖ 1309-1291 yılları arasında hüküm sürmüştü, bu zaman zarfında Hititler’in hâkim olduğu bölgeye doğru seferler düzenlemişti. Seferlerinin sonucunda Kadeş şehrini ele geçirilmiş olsa da Hititler hâlâ ayaktaydı ve mücadele tam olarak neticelenmemişti. Savaşa son noktayı koymak ise oğlu II. Ramses’e (MÖ 1279-1213) miras kalmıştı. Hakikaten saltanatının ilk on yılına bakıldığında II. Ramses’in tüm enerjisini Hitit sorununun çözümüne harcadığı görülmektedir. Yukarıda zikredildiği üzere en erken devirlerden gelen bir devlet politikası olan ve babası Seti’den devraldığı miras onu Kadeş’e doğru sürüklemiştir denilebilir.²⁹ Kısaca ifade etmek gerekirse devletlerin yıllardır süregelen ortak amaçları bir savaşın yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Mısır tahtında yaklaşık altmış yıl kadar kalan II. Ramses’in karşısında Hitit kralı II. Muvattali vardı. Nasıl ki I. ve II. Dünya Savaşları’nda devrin büyük devletleri karşı karşıya gelmişlerse Tunç Çağı’nın sonlarına doğru yaşanan Kadeş Savaşı’nda da zamanın büyük devletlerinden ikisi yanlarına aldıkları müttefikleri ve ücretli askerleriyle bir mücadeleye

²³ Cemal Yılmaz, Yusuf Kılıç, “Eski Yakındoğu’nun Diplomasi Dönemi: Amarna Çağı ve Arşivi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7, (2), (2020), s.884.; P. J. Searles, “The Tactics of the Battle of Kadesh”, *The Military Engineer*, November- December, Vol: 16, No: 90, (1924), s. 456.

²⁴ Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi*, s.140.

²⁵ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, (Bursa): Ekin Kitabevi, 2015, s.124.; Trevor Bryce, *Hitit Krallığı*, çev. İrem Kutluk, (İstanbul): Alfa Yayınevi, 2023, s.268, 269.

²⁶ Bryce, *Hitit Krallığı*, s.270.

²⁷ Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi*, s.140.

²⁸ Bryce, *Hitit Krallığı*, s.270.

²⁹ Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, s.21.

girişmişlerdi. İki devletin amacı stratejik ve ekonomik açıdan önemi büyük olan Doğu Akdeniz'e hâkim olmaktı. Bu bölge Asya'nın Akdeniz'e açılan bir kapısı mahiyetindeydi ve buraya hâkim olan devlet Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'nın kaderinde etkili olabilirdi. II. Ramses, babası I. Seti'nin izinden giderek Amarna Çağı'nda Mısır'ın etkinliğinin zayıflamış olduğu Kuzey Suriye topraklarında yeniden etkili olmak için iktidarının ilk yıllarında harekete geçti. İki devlet arasında uzun yıllar devam eden Kuzey Suriye rekabeti böylece bir savaşla neticelendi. Kadeş bu rekabetin bir zirvesi olmuştu.³⁰

Bozulan veya sarsılan otoriteyi yeniden tesis etmek zordur. Doğu Akdeniz gibi çok fazla şehir devletin olduğu bir yol güzergahından söz ediliyorsa durum daha da vahimdir denilebilir. II. Ramses'den önce babası bu konuda oldukça fazla mesai harcamış olsa da kesin bir netice alınamamıştı. Sınırlar göçebe ve topraksız halklardan korunmalıydı aksi taktirde Hiksos kâbusuna benzer bir durum yeniden yaşanabilirdi. II. Ramses bu amaçlar doğrultusunda hareket edecekti.³¹ Onun amaçlarından bir diğeri de hiç şüphesiz III. Tutmosis zamanında olduğu gibi büyük Mısır imparatorluğunu tesis etmektir. Ramses bir anlamda atalarının kahramanlıklarını taklit etmekteydi.³²

II. Ramses'in kayıtlarında Hitit ordusunda Anadolu'daki çeşitli siyasi teşekküllere mensup insanların ücretli askerler olarak yer aldığı dile getirilmektedir. Bu kavimler şu şekilde Mısır kayıtlarında yer almıştır: *Arzawalılar, Maşalar, Gaşkalar, Kizzuwatnahılar, Dardanalar, Karkışalılar, Lukkalar, Pitaşşalılar, Arawannalar, Nuhaşşeliler, Ugaritliler, Halpalılar, Karkamışlılar ve Mitanniler*. İsimlere bakıldığında aralarında Kuzey Suriyeli'lerin yer aldığı, bazılarının ise Batı Anadolu'daki halklar olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Gaşkalar gibi tarihi boyunca Hititler'in düşmanı olan toplulukların da Hitit ordusunda yer almış olması ilginç bir detay olarak değerlendirilebilir.³³ Öte yandan her ne kadar ücretli asker olarak savaşa dahil olsalar da Anadolu'lu olma şuuruyla hareket etmiş olduklarını da göz ardı etmemek lazımdır. Bu bakiyelerle Hitit ordusunun mevcudunun 47.500 kişi olduğu ifade edilmiştir. Bunların 3.500'ü atlı savaş arabası birliği, 37.000'i ise piyadeydi. Mısır tanrılarının adını taşıyan Ramses'in ordusu ise *Amon, Ptah, Re, Seth* olmak üzere dört tümeden müteşekkil idi. Kaynaklarda bu birliklerin her birinin 5000 askerden oluştuğu yazılıdır. Her bir Mısır tümeni kendi sancaklarını taşıyan bölük komutanlarının idaresindeki 250'şer kişilik 20 gruptan oluşmaktaydı. Bölükler ise, her birinin başında bir kumandan bulunan 50'şer kişilik müfrezelerden oluşuyordu. Bununla birlikte II. Ramses'in kişisel muhafız alayının olduğu da bilinmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Mısır ordusunun 25.000 kişiden oluştuğu belirtilir.³⁴ Böylece ordular arasında on beş bini bulan bir rakamsal fark olduğu görülmektedir. Her iki orduda da zamanın en son teknolojileri olarak düşünülen atlı savaş arabası birlikleri mevcuttur. Savaşın kaderini belirleyecek olan ise elbette taktikler olacaktır. Yukarıda ifade edilen Hitit casusları bu doğrultuda uygulanan taktiksel bir hamle olarak değerlendirilebilir. Hititler, Mısır'a karşı bir savaş hilesi kullanma fikrini zekice düşünmüşlerdi buna karşılık Mısır'ın bu şekilde bir hamlede bulunup bulunmadığını bilemiyoruz.

II. Ramses'in Kadeş'e yolculuğuna bakıldığında onun ilk olarak Fenike kıyılarını ele geçirdiği, burada bir üs kurarak gemiler de inşa ettiği ve ordusunu güçlendirdiği görülmektedir. Mısır orduları Kadeş'e nisan ayı içerisinde ilerlemişti.³⁵ Güçlü ordusuyla her

³⁰ Sevinç Erbaş, Gezmez, "Hitit Eski Krallık Döneminde Suriye" s.172, 174.

³¹ Kuhrt, "Eskiçağ'da Yakındoğu", s.271.

³² Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.456.

³³ Ay, "Kadeş Savaşı'na Katılan Batı Anadolu'lu Kavimleri" s.vii.

³⁴ Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, s.22.; Hasan Peker, Tolga Pelvanoğlu, "Kadeş Savaşı", *Aktüel Arkeoloji*, 61, (2018), s. 72.; Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.456.

³⁵ Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s. 456.

ihtimale karşı temkinli bir biçimde hareket eden II. Ramses Sur, Biblos ve daha kuzeyde yer alan Irkata gibi bazı lokasyonları ele geçirdi. Sıradaki hedefi ise Kadeş ve Amurru krallıklarıydı. Amurrular'a da boyun eğdirilir ancak bu durum Hitit kralı II. Muvattali'yi oldukça rahatsız eder çünkü Amurrular bu mücadelelerin evvelinde Hititler'in bir vasalıydı. Bu sebeple bölgede tekrar etkili olabilmek için ordularının başına geçen II. Muvattali bölgede ilerler. İşte bu hadisenin ardından yaşanan gelişmeler iki büyük devleti karşı karşıya getirir ve Kadeş Savaşı MÖ 1274'te patlak verir.³⁶

II. Ramses yirmi dokuz günlük bir yürüyüşten sonra Lübnan'ın kuzey uçları arasındaki bir vadinin en kuzeydeki yüksekliğinde yer alan Kadeş ovasına bakan bir yerde kamp kurmuştu. Bir gece dinlendikten sonra, Amon tümeni, bir geçişin yapılabileceği tek geçit olan alanda Asi Nehri'ni geçerek, Kadeş şehrinin bulunduğu nehrin batı tarafına ulaştı. O zamana kadar, görünüşe göre modern orduların izcileri kadar aktif veya maceracı olmayan Mısırlı izciler tarafından düşmanın hiçbir izine rastlanmamıştı. Bu noktada, kendini Hititli olarak tanıtan iki kişi yakalanarak Ramses'in huzuruna getirilmişti. Onlar Hitit kralının korku içinde ve yüzlerce mil uzağa, Halep civarına, çekildiğini firavuna aktarmışlardı. II. Ramses bunun üzerine kızgın bir biçimde harekete geçmişti. O denli hiddetliydi ki bu esnada üç tümenini arkada bırakmıştı. Bu aşamada Hititler Kadeş'in batı yakasında savaş pozisyonu almış bekliyorlardı. Sıkıntılı olan şey ise Ramses'in bir tümenle onlara yaklaşıyor olması ve Mısır kampına gelen kişilerin Hitit kralı tarafından gönderilen casuslar olmasıydı. Bu olay aynı zamanda tarihin bilinen ilk savaş hilelerinden birisiydi de.³⁷

Telaşlanan Mısır firavunu, Ptah bölüğüne haberciler göndererek onlardan mümkün olan en hızlı şekilde ilerlemelerini istedi. Mısır ordusunda bir iletişim eksikliği de vardı. Ramses Ra bölüğünün kampın kapılarında olduğunu düşünüyordu, oysa aslında birkaç mil daha gerideydi. Seth tümeni ise o kadar uzaktaydı ki, devam eden savaşa katılamadı bile. Bu gelişmelerle Ramses'in ordusunun dörtte biri saldırıya uğradı ve bozguna uğratıldı.

Ra tümeninin bozguna uğramasını Amon tümeninin karışıklık içinde kuzeye doğru kayması takip etti. Felaket tamamlanmış gibi görünüyordu. Ancak zafer çılgınlığına dönmüş rakipleri firavunu hesaba katmadılar. Destekleyici Hitit savaş arabaları kampa ulaştığında, safları bozdular ve ganimet aradılar. Ramses, sadece koruması ve bağlı subaylarıyla birlikte savaş arabasına bindi ve düşmana aceleyle saldırdı. Kelimenin tam anlamıyla binlercesine karşı birdi. Geçici olarak geri püskürtülen Ramses, tekrar öne atıldı ve Hititler'in zayıf sağ kanadına saldırdı. Bu anlatılarda abartmalar olduğu başta ifade ettiğimiz gibi unutulmamalıdır. Düşmanlar çılgınca saldırılarından önce yerlerini koruyamadılar ve yüzlerce kişiyle birlikte nehrin içine sürüldüler, yardım edemeseler de Hitit kralı Muvattali 8.000 askeriyle oradaydı. Burada antik çağın en çarpıcı temalarından biri, yoldaşlarının Orontes'i geçmeye çalışan birçok Hititliyi kurtarmasını gösteren manzaradır. Özellikle ilginç olan ise Halep'in yarı boğulmuş kralının askerler tarafından baş aşağı tutularak ağzından su çıkarıldığı sahnedir. Bu aşamada bile firavun, gerekliliğin farkına varan ve bir saldırı için saflar oluşturan yağmacı Hititler'den tehlikeli bir durumdaydı denilir ancak, genç hükümdar için kıydan bir grup askerle birlikte beklenmedik bir yardım aniden gelmişti. Düşman iki ateş arasındayken bir hücum daha gerçekleşmiş ve yok edilmişlerdi. Yenilgi korkusuyla çılgına dönen Muvattali, savaşa bin savaş arabasından oluşan bir yedek gönderdi ancak bilinmeyen bir nedenden ötürü piyadesini kullanamadı. Mücadele üç saat sürdü ancak sonunda Amon'un dağılmış tümeni yeniden kuruldu ve Ptah tümeninin gecikmeli de olsa gelmesi üzerine Hititler geri çekilmek zorunda kaldılar ve Kadeş surlarının arkasına sığındılar. II. Ramses, sayısız yazıtta başarılarını anlatmaktan asla bıkmadı. Bir yanda tek bir

³⁶ Peker, Pelvanoğlu, "Kadeş Savaşı", s.72.

³⁷ Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.456.

savaşçı, diğeri yanda Hitit ordusu vardı. Ramses kısa bir süre için gerçek bir Homeros kahramanı gibi mücadele vermişti der kaynaklar.³⁸

Abartılı olsa da Mısır kayıtları bu savaştan çokça bahsetmiştir. Hititler ise aksine sessizdir. Bu da onların mağlup taraf olma ihtimalini güçlendirmektedir. Mısırlılar'a göre savaşın kahramanı olan Ramses kendi destanını şu şekilde anlatıyordu savaş sonrasında:

*"Mentu tanrısı gibi oldum; sağ elimle oku fırlattım, sol elimle dövüştüm; onlara karşı öfkelenen Baal gibiydim. İki bin beş yüz çift atla karşılaştım; ortalarındaydım, ama atlarımın önünde paramparça oldular. Hiçbiri dövüşmek için elini kaldırmadı; yürekleri içinde büzüldü, uzuvları büküldü, oku fırlatamadılar, mızrağı saplayacak güçleri kalmadı. Timsahların suya düştüğü gibi, ben de onları düşürdüm; baş aşağı birbirlerinin üzerine yuvarlandılar. Onları keyfime göre öldürdüm, öyle ki hiçbiri arkasına bakmadı, hiçbiri de geri dönmedi. Her biri düştü ve hiçbiri tekrar ayağa kalkmadı."*³⁹

Ramses rakibinin ordusu hakkında da önemli bilgiler verir. Hitit kralının çok sayıda toplulukla birlikte hareket ettiğinden söz eder. Bu ifadeler gerçeği yansıtır mı net olarak bilmek mümkün değildir ancak mecburen Mısırlılar'ın yazdıklarına göre hareket ediyoruz. Çalışmanın başındaki alıntıda da yer aldığı gibi Ramses, binlerce kişiye karşı tek başına savaştığını dile getiren bir kraldır. Hitit ordusunda ise çok farklı milletten insan vardır. Bu sayının abartmış olma durumu da elbette yüksektir. Ramses'in ordusunda bir müttefik kuvvet varsa da bunun detaylarına vakıf değiliz. Kuvvetle muhtemeldir ki Amarna Çağı'ndaki Habirular'a benzer topluluklar veya güneydeki Kuşi halkına mensup kimseler Mısır ordusunda görevlendirilmiştir. Nihayetinde Mısırlılar başarılarını daha değerli göstermek için de bir propaganda da uygulamıştır. Aza karşı çok. Malum olunduğu üzere savaş sadece cephede değildi. Bu bir propaganda idi de.

Ramses bu savaşta aceleci hücumuyla, tarihte "en iyi savunma güçlü bir saldırıdır" özdeyişinin yaratıcısı oldu. Ancak firavun, keşif ve bilgi kaynaklarının neredeyse sıfır olması nedeniyle başarısız olmuştu; yalan bir hikâyeye kapıldı, birlikleri her zaman tetikte değildi ve yukarıda ifade edildiği üzere bir birim olarak hareket edemeyecek kadar dağınıktı. Muvattali birliklerini ustaca gizleyerek, düşmanı arkada ve yanda şaşırtmayı başardı ve hızlı hareketleri ve enerjik saldırısıyla geçici olarak başarılı oldu. Ancak O da iki şeyde başarısız olmuştu; Ramses'in kampını yağmalamak için safları bozmasından da anlaşılabileceği gibi birliklerini kontrol altında tutamadı ve parça parça savaştı; savaş arabaları birer grup halinde gönderildi ve piyadeleri neredeyse hiç çatışmaya girmede. Tarihte duyduğumuz ilk ayrıntılı savaş böylece sona ermişti. *Cesaret, öngörü, kurnazlık ve zekayla şekillenmiş, ancak aynı zamanda pervasızlık, safdillik ve dikkatli planlama eksikliğiyle de zedelenmiş muazzam bir çatışmaydı.*⁴⁰ Savaş zamanının iki büyük imparatorluğunu karşı karşıya getirmişti. Hem bu açıdan hem de yanlarında farklı toplumların da yer almasından dolayı biz bu mücadeleyi Eskiçağ'ın kalbinin attığı Yakınoğu' da bir dünya savaşı olarak nitelendirme düşüncesini taşıyoruz.

Barış ise savaştan yaklaşık on beş yıl sonra yapılmıştı. Mısır tahtında II. Ramses iktidarına devam ederken Hititler'de Muvattali'nin ardından III. Hattuşili tahta çıkmıştı. Antlaşmada ikisi arasında tam bir eşitlik ve kardeşlik esası amaçlanıyordu. Diplomatik yazışmalarda görülen aile imajı anlaşmaya da yansıtılmıştı. Her iki devlet birbirlerine saldırmayacak, saldırıya uğradıklarında ise biri diğerine yardım edecek ve topraklarından kaçan kişileri iade edeceklerdi. Biri Hititler ve diğeri de Mısırlılar için olmak üzere elimizdeki iki antlaşma versiyonu arasındaki yegâne fark, tahta çıkış meselesiyle ilgiliydi. Hattuşili tahtı gasp etmiş

³⁸ Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.457.

³⁹ Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.457.

⁴⁰ Searles, "The Tactics of the Battle of Kadesh", s.457.

olduğundan oğluna itiraz edileceğinden kaygılanıyordu ve antlaşmaya, oğlunun ardılığının Mısır kralı tarafından kabul edilmesiyle ilgili bir madde de koydurmuştu.⁴¹

Barış iki devletin Asur'a karşı almış olduğu bir önlem olarak da değerlendirilmektedir. Hititler'in Babil'deki Kassit hanedanı ile de bir anlaşma yapmış olması Asur tehdidinin ciddiyetinin bir başka göstergesiydi.⁴² Kadeş Barışı'nın ardından Doğu Akdeniz'deki manzaraya bakıldığında Levant'ın kuzeyinin Hitit egemenliğinde, güneyinin ise Mısır'ın kontrolünde olduğu görülür.⁴³ Sonraki süreçte Yakındoğu dünyasında lider güç ne Mısırlılar ne de Hititler olacaktır. Deniz Kavimleri Göçü'nün de etkisiyle Hititler'in MÖ 1200 civarında yıkılması ile Yakındoğu'daki politik manzara bambaşka bir hal alacak bundan sonraki süreçte Asurlular baskın devlet olacaktır.⁴⁴

Sonuç

Doğu Akdeniz'e hâkim olabilmek için Hitit ve Mısır orduları MÖ 1274 civarında karşı karşıya gelmişlerdir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre her iki devlet de en erken dönemlerden itibaren bu bölgeyle yakından ilgilenmiştir. Tarihi süreç içerisinde hangi devlet daha güçlü ise bölgede o etkili olmuştur. Kadeş ise uzun süren bir rekabetin zirvesini teşkil etmiştir. Tunç Çağı dünyasının en büyük iki devletinin savaşı ve üstelik yanlarında müttefiklerin de olması gibi bazı nedenlerden dolayı bu mücadele bir dünya savaşı olarak değerlendirilebilir.

Çalışma boyunca incelediğimiz kaynaklar Kadeş Savaşı'nın kazananı konusunda bir belirsizlik olduğunu göstermiştir. Kimi tarihçiler savaşı Mısır'ın kazandığını, Mieroop'un da aralarında yer aldığı bazı tarihçiler ise özellikle Amurru bölgesinin savaştan sonra Hititler'in elinde kalmasını örnek göstererek galip olan tarafın Hititler olduğunu iddia etmişlerdir.

Her ne kadar savaşı kazananın Hititler olduğunu öne süren tarihçiler varsa da II. Ramses'in kayıtlarına bakıldığında savaşın galibi hiç şüphesiz Mısır'dır. Hitit kralları ise garip bir biçimde suskundur, hiçbir belge bırakmamışlardır. Kadeş Savaşı'nda bizzat yer almış olan III. Hattuşili'nin yazıtlarında ne savaştaki kendi faaliyetlerine dair bir övgüde bulunulmuş ne de savaşa dair en ufak bir bilgi verilmiştir. Bu durum hakikaten ilginçtir.

Bazı tarihçiler de Kadeş Savaşı'nın Hititler'in yenilmez imajını silmiştir şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hakikaten I. Şuppiluliuma zamanındaki Hitit Devleti'nin gücü bu dönemde neredeyse yok olmuştur.⁴⁵ Öte yandan aynı durum Mısırlılar için de mevcuttur. Onlar da Kadeş yıllarında III. Tutmosis devrindeki gibi güçlü değillerdir. Her iki devlet de eski günlere dönme hayalini gerçekleştirmeyi amaçlamıştı ve Kadeş bunun için iyi bir fırsattı. Bir anlamda imparatorlukların yeniden canlandırılması için verilmiş bir mücadele idi Kadeş. Ancak ilerleyen süreçteki gelişmelere bakıldığında her iki devlet de bunu başaramamıştır. Doğuda Asur'un güçlenmeye başlaması en büyük gelişme olmuş, planlar uygulanamaz hale gelmiştir. Kısa zaman sonra ise Deniz Kavimleri Göçü'nün meydana gelmesi Hititler'in yıkılmasına, Mısır'ın ise büyük zarar görmesine neden olmuştur. Asur ise bu göçlerden fazla etkilenmemiş, imparatorluk olma yolunda hızla ilerlemiştir. Eski Yakındoğu'nun kalbinde yer alan iki büyük devlet Kadeş'te o zamanın

⁴¹ Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi*, s.123.

⁴² Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, s.26.

⁴³ Pierre Bordreuil vd., *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, çev. Levent Başaran, (İstanbul): Alfa Yayınları, 2014, s.17.

⁴⁴ Asur'un yükselişi için bkz: Yusuf Kılıç, Cemal Yılmaz, "Amarna Çağı ve Asur'un Yükselişi: Orta Asur Dönemi: 1500-1000", *Eski Mezopotamya'nın Siyasi Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd. Değişim Yayınları, İstanbul 2020.

⁴⁵ Turgut, "Kadeş Savaşı" s. 37, 138.

dünyasına hâkim olmak için mücadele etseler de ikisi de emellerine erişememiş bölgede Asur İmparatorluğu doğmuştur.

Kaynakça

Archer, Christon, vd., *Dünya Savaş Tarihi*, Çev. Cem Demirkan, İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık, 2006.

Ay, Şeyma. *Kadeş Savaşı'na Katılan Batı Anadolulu Kavimler ve Bunların Anadolu Tarihindeki Yeri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, Basılmamış Doktora Tezi, 2010.

Biatek, Manfred, *Avaris The Capital of the Hyksos, Recent Excavations at Tell el-Dab'a*, London, British Museum Press, 1996.

Bryce, Trevor. *Hitit Krallığı*, Çev. İrem Kutluk), İstanbul, Alfa Yayınevi, 2023.

Bryce, Trevor. *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia the Near East from the Early Bronze Age to the Fall of The Persian Empire*, New York, Routledge, 2009.

Breasted, James Henry. "Battle of Kadesh", *Semitic Languages and Literatures Biblical and Patristic Greek, The Decennial Publications First Series Volume V*, Ed. Edward Capps vd., Chicago, The University of Chicago Press, (1904): 81-127.

Bordreuil, Pierre. vd., *Tarihin Başlangıçları Eski Yakınoğu Kültür ve Uygarlıkları*, çev. Levent Başaran, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014.

Devecchi, Elena. "Hitit İmparatorluğu ve Mısır'la Çatışma", ed. Umberto Eco, *Antik Yakınoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, (2018): 174, 179.

<https://arce.org/event/battle-kadesh/> (Erişim tarihi 01.4.2025)

Kuhrt, Amelie. *Eskiçağ'da Yakınoğu MÖ 3000-330 C.I*, Çev., Dilek Şendil, İstanbul: İş bankası Kültür Yayınları, 2010.

Memiş, Ekrem. *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa: Ekin Kitabevi, 2015.

Mieroop, Marc Van De, *Eski Yakınoğu Tarihi MÖ 3000-323*, Çev. Sinem Gül, İstanbul, Homer Yayınevi, 2018.

Murat, Leyla, *Anadolu'da Kaşkalar*, İstanbul, Hel Yayıncılık, 2016.

Peker Hasan, Pelvanoğlu Tolga. "Kadeş Savaşı", *Aktüel Arkeoloji Sayı 61*, İstanbul (2018): 70-75.

Searles, P. J. "The Tactics of the Battle of Kadesh", *The Military Engineer*, Vol: 16, No: 90, (1924): 56-457.

Sevinç Erbaşı, Fatma, Gezmez Arzu. "Hitit Eski Krallık Döneminde Suriye Politikası ve Mısır ile İlişkiler", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, , 11 (34), (2023): 172-193

Turgut, Murat. "Kadeş Savaşı" Hititler için Askeri Mağlubiyet mi Diplomatik Zafer mi?", *Eskiçağda Savaş ve Diplomasi*, editörler: Gülgüney Masalcı Şahin, Alican Doğan, İstanbul, Ege Yayınları, (2021):105-145.

Turri, Luigi. "Mısır ve Doğu Akdeniz: Mısır'ın Doğu Akdeniz Vziyonu", ed. Umberto Eco, *Antik Yakınoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, (2018): 331-337.

Tyldesley, Joyce. *Stories From Ancient Egypt*, Oxford, Oxbow Books, 2012.

Varlık, Ali Bilgin. "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*. C.1, S.2, (2013): 114-129.

Wilkinson, Toby. *Eski Mısır MÖ 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları, 2013.

Yılmaz, Cemal. Kılıç, Yusuf. "Eski Yakındoğu'nun Diploması Dönemi: Amarna Çağı ve Arşivi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.7, S.2, (2020): 879-912.

Yılmaz, Cemal. Kılıç, Yusuf. "Amarna Çağı ve Asur'un Yükselişi: Orta Asur Dönemi: 1500-1000", *Eski Mezopotamya'nın Siyasi Tarihi*, ed. L. Gürkan Gökçek vd., İstanbul, Değişim Yayınları, (2020):149-193.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.